

Розділ 1. Теоретико-методологічні аспекти освіти в контексті розвитку суспільства

УДК 378.22:001.92]:316.477

Людмила Богуш

Міжнародний економіко - гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука (Рівне)

ТЕОРЕТИЧНЕ ОБГРУНТУВАННЯ ЗАКОНОМІРНОСТЕЙ СТАНОВЛЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КАР'ЄРИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ З МІЖНАРОДНОЇ ІНФОРМАЦІЇ

У статті висвітлено теоретико-методологічні аспекти закономірностей становлення професійної кар'єри майбутніх фахівців з міжнародної інформації. Показано основні підходи щодо тлумачення феномену професійної кар'єри. Розкрито сучасні підходи до моделювання процесу кар'єрного самовизначення майбутніх фахівців з міжнародної інформації. Виділені компоненти в структурі кар'єрного самовизначення (мотиваційний, стратегічний, когнітивний, емоційний, діяльнісний). Відповідно до визначених характеристик, схарактеризовано групи студентської молоді щодо типу кар'єрних стратегій. Вивчення професійної діяльності фахівців з міжнародної інформації дозволило виділити етапи становлення професійної кар'єри майбутніх фахівців.

Ключові слова: кар'єра, кар'єрні стратегії, кар'єрне самовизначення, магістр з міжнародної інформації, структура професійної кар'єри.

Постановка проблеми у загальному вигляді та зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Об'єктивні зміни, що відбуваються в соціально-економічній сфері сучасного суспільства, висувають на перше місце людину-професіонала. Підготовка творчого, грамотного й професійно компетентного фахівця з міжнародної інформації стає пріоритетним завданням сучасної вищої освіти. Системі освіти потрібні професіонали, здатні адаптуватися в швидко мінливому світі. Сьогодні суспільство, як ніколи, має потребу в професійно підготовлених кадрах, здатних не тільки запропонувати свої знання, уміння й здібності, але довести оточенню, що саме їхні знання є найглибшими й необхідними в тій галузі, в якій вирішили себе реалізувати.

У сучасній науці проблемі вивчення особливостей становлення професійної кар'єри молоді присвячено багато досліджень, в яких успішна кар'єра виступає в якості базової потреби сучасної людини, а здатність її формувати – життєво необхідною навичкою.

В рамках структурно-функціонального підходу кар'єра розуміється як своєрідне з'єднання професійних ролей, виконуваних індивідом на різних етапах професійного становлення. Це поняття передбачає не тільки соціальний поступ, а й професійну стабілізацію або навіть деградацію.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сутнісні характеристики уявлень молоді про професійну кар'єру досліджували Н. Кірт, О. Семенова, Е. Толгурова та ін. Становлення кар'єри педагогів, управління професійною кар'єрою вчителя розглядали М. Александрова, О. Симановська, види й особливості розвитку кар'єри викладача – О. Жигло, організацію та методику планування кар'єри менеджерів – Г. Морозова.

Теоретико-методологічні засади професійної освіти розкрито в наукових дослідженнях С. Батишева, О. Новикова, Н. Ничкало та ін., професійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів – О. Абдулліної, Н. Волкової, В. Гриньової, О. Дубасенюк, Л. Кондрашової, Н. Кузьміної, О. Кучерявого, О. Савченко, В. Сластьоніна, Л. Хомич.

Мета статті – розглянути закономірності становлення професійної кар'єри майбутніх фахівців з міжнародної інформації.

Виклад основного матеріалу дослідження. Виділяються три виміри поняття «кар'єра»: соціологічне, ідеологічне і моральне. Кар'єра, розглядається як просування особистості в ієрархії статусів у процесі її професійної діяльності, є аспектом, характерним для соціологічного виміру. В ідеологічному вимірі під кар'єрою розуміється певна модель життєвого успіху. У кар'єрі відображаються основні цінності, які визнаються у суспільстві і в соціальній свідомості. Кар'єра є також поняттям, що належать до моральної сфери, у зв'язку із чим вона стає об'єктом оцінки в категоріях «добро» і «зло». Успіх як позитивна цінність часто зіставляється з негативними ефектами «робити» кар'єру. В межах структурно-функціонального підходу кар'єра тісно пов'язана з поняттям професійної мобільності індивідів.

Процес кар'єрного самовизначення активно здійснюється вже на етапі навчання у виші. Студентська молодь, будучи соціально-мобільною групою, зорієнтована на підготовку до виконання професійних завдань для досягнення певного соціального статусу. Згідно з концепцією життєвих «траєкторій», молоді люди в процесі досягнення даного статусу здійснюють такі базові переходи, як професіоналізація, матеріальна незалежність, створення власної сім'ї, вихід з ціннісно-сміслових координат молодіжної субкультури.

В результаті удосконалення цих переходів молодь починає замислюватися про роль людини у власній долі (на одному полюсі – життя, підпорядковане обставинам, шаблонне виконання соціальних ролей, на іншому – життєтворчість, коли життєдіяльність, втілена в конкретних формах соціальної поведінки і діяльності, спрямовується суб'єктом відповідно до його ціннісно-мотиваційних установок).

Педагогічна школа акцентує увагу на тому, що професійна база, яка формується у процесі магістерської підготовки, повинна включати формування здатності «чітко усвідомлювати власний кар'єрний потенціал і відповідно до нього ефективно вибудовувати кар'єрний шлях, долаючи всі можливі перешкоди і труднощі».

Одним із підходом щодо тлумачення феномену кар'єри є концепція «Я». А.Гоффман стверджує [2], що поряд із соціальним описом кар'єри важливим є її внутрішній вимір, який називається «духовною кар'єрою». Сюди відносяться реакції суб'єкта на самого себе, що виступають в певній життєвій і професійній ситуації. Важливим є визначення динаміки зміни концепції «Я», оскільки кар'єра, в її внутрішньому вимірі, являє собою аналіз свідомості індивіда по відношенню до себе самого, а також аналіз його відносин із середовищем.

Згідно з концепцією О.Маркової, кар'єра трактується як: а) професійне просування, процес професіоналізації (від вибору професії до оволодіння професією; зміцнення професійних позицій, оволодіння майстерністю, творчістю тощо); б) як просування службовими сходами (досягнення певного соціального статусу в професійній діяльності, заняття певної посади) [6].

Л.Кобильнік визначає, що сутність кар'єрної стратегії полягає в організації кар'єри таким чином, щоб сам спосіб просування забезпечував оптимальне використання рушійних механізмів і послаблював дію будь-яких факторів стримування і опору [5].

Згідно з дослідженням Л.Вороновської, на сьогоднішній день можна виділити три основні підходи до інтерпретації кар'єрних стратегій: а) *процесуальний* (кар'єрне просування розглядається як чітко організований послідовний процес зміни посад, тривалості перебування на тій чи іншій посаді тощо); б) *змістовний* (кар'єрні стратегії визначаються на основі змістовної сторони кар'єрного просування); в) *особистісний підхід* (стратегії кар'єри виділяються на основі спрямованості особистості. [3].

На основі порівняльного аналізу існуючих підходів ми сформулювали робоче визначення поняття «кар'єра». З одного боку, кар'єра – це явище надзвичайно складне і багатогранне. З іншого боку, кар'єра – самореалізація індивіда, що виявляється в просуванні або досягненні престижного, перспективного рівня в соціумі. З третього боку, кар'єра – це соціальна технологія, спрямована на вирішення індивідуальних і організаційних проблем в сучасних умовах економіки.

Поряд із сутнісними характеристиками вимагає вивчення структура кар'єри. Вона неоднозначно трактується в роботах вітчизняних і зарубіжних вчених. Аналіз різних визначень дозволяє виділити два основні підходи до розкриття сутності структури кар'єри.

Представники першого підходу [7] розглядають структуру кар'єри як сукупність елементів, які характеризують індивідуальне сприйняття особистістю даної ролі і рух по шляху виконання її. У такому ракурсі дана сукупність елементів, може розглядатися як ознаки фахівця, оскільки сам працівник в комплексі своїх обов'язків розуміється як широко соціальна роль особистості.

Авторами другого підходу, сутність структури кар'єри визначає, виходячи із статусних і діяльнісних характеристик кар'єри. Його поділяють як вітчизняні [5], так і зарубіжні [9] дослідники. Причому, під статусом традиційно розуміється соціально-економічний стан індивіда: престиж його професії, посадове і економічне становище.

З нашої точки зору, серед елементів структури професійної кар'єри центральну роль відіграє поняття «ділова активність». Воно підкреслює внутрішню психологічну природу активності суб'єкта, в основі якої лежать цілі і мотиви, очікування і наміри, інші компоненти особистісного потенціалу, які спонукають його до ефективної професійної діяльності взагалі і до кар'єри зокрема. У аспекті вивчення кар'єри інтерес викликає саме структура посад, усередині якої людина починає рух зі сходинки на сходинку. Особливості ділової активності характеризуються її спрямованістю і рівнем. Спрямованість ділової активності особистості проявляється у виборі умов професійної діяльності. Рівень ділової активності характеризує інтенсивність професійної діяльності.

Сучасний підхід до моделювання процесу кар'єрного самовизначення розкрито в роботі Л. Назарової, що включає такі складові, як: *особисту креативність*, в рамках якої людина діє самостійно і планує власну кар'єру;

спів-креативність, коли людина інтенсивно взаємодіє з фахівцем-технологом кар'єрного просування в обраному професійному просторі; *креативність в рамках групи* – соціальна і професійна адаптивність, результативна координованість різних ролей і функцій [7].

Специфіка процесу кар'єрного самовизначення майбутніх фахівців з міжнародної інформації полягає у здатності індивіда до рефлексивної діяльності, орієнтованої на пошук кар'єрних траєкторій, в яку включені такі базові особистісні категорії, як життєві цінності, мотиви, стратегії тощо.

При цьому сучасними вченими в структурі кар'єрного самовизначення виділяються наступні компоненти: *мотиваційний* (кар'єрні орієнтації); *стратегічний* (кар'єрне прогнозування); *когнітивний* (кар'єрна компетентність); *емоційний* (кар'єрна самооцінка); *діяльнісний* (пізнавальна діяльність).

Є.Григор'єва виділяє наступні групи студентської молоді щодо типу кар'єрних стратегій: *«соціальні новатори»* – найбільш адаптовані до процесів соціальної модернізації, готові до радикальних змін; *«колективісти»* – дотримуються загальних і трудових норм, традицій, які характеризуються причетністю до загальних соціальних вимог, відкритістю реформ, але не радикальними перетвореннями; *«молоді обивателі»* – вибудовують кар'єрну траєкторію таким чином, щоб поліпшити своє матеріальне становище; *«рідущі гедоністи»* – високоосвічені молоді люди, сфокусовані на отриманні гострих відчуттів; *«сфокусовані на себе»* – сконцентровані на собі, заціклені на власних проблемах; *«орієнтовані на соціальну безпеку»* – консерватори, відірвані від суспільних змін [4].

У наукових дослідженнях Є.Омельченко, схарактеризовано чотири типи поведінки, що притаманні різним групам студентської молоді у процесі кар'єрного самовизначення: *«карнегіанці»* – студенти з домінуючим раціональним типом мислення, які ведуть «західний» стиль життя, мають своє бачення кар'єрного успіху, чітке уявлення про свої особистісні ресурси, а також про обмеження і бар'єри, які їм належить подолати; *«батьки сімейства»* – це групи молодих фахівців, стиль життя яких базується на пріоритеті сімейних цінностей, прагнення до стабільності і поступової реалізації життєвих планів; *«геймери»* (від англ. Game - гра) – молоді люди, що демонструють такі цінності, як антикар'єризм і відстороненість від формальних уявлень про успіх; *«домашні господарки»* – ті, хто на даний момент відмовляється від будь-якого опору ситуації, цілком приймає свій, досить низький формальний статус. Вони характеризуються пасивним використанням наявних життєвих шансів. [18].

Кар'єрне самовизначення, згідно з авторським підходом Ф.Хміль, – це складова суб'єктивної професійної Я-концепції, що відбиває пріоритетний напрямок професійного просування і має стійкий життєвий сенс [10].

На думку К.Абульханової-Славської, особистісне самовизначення полягає у пошуку оптимальних життєвих позицій, які відкривають для суб'єкта життєві перспективи [1].

Кар'єра – це ідентифікація себе як члена суспільства, де суб'єкт знаходить нову, суспільно значиму позицію.

Грамотно вибудована робота з формування кар'єрних стратегій майбутніх фахівців з міжнародної інформації, на наш погляд, дозволить зробити даний процес найбільш продуктивним, ініціюючи мотиваційну установку на роботу за фахом та актуалізуючи особистісні цілі побудови кар'єрних траєкторій.

Однією із властивостей, що забезпечує односпрямованість елементів структури, є мета кар'єри. В якості мети можуть виступати: заняття таким видом діяльності або наявність такої посади, які відповідають самооцінці і доставляють моральне задоволення; отримання роботи (посади), яка сприятливо діє на стан здоров'я і дозволяє організувати хороший відпочинок; отримання посади, що підсилює можливості людини і розвиваючої їх; наявність роботи (посади), яка носить творчий характер; робота за професією, що дозволяє досягти певного ступеня незалежності; наявність роботи (посади), що дає можливість продовжувати активне навчання, яка добре оплачується або дозволяє одночасно отримувати великі побічні доходи; наявність роботи (посади), яка дозволяє одночасно займатися вихованням дітей чи домашнім господарством. Причому, цілі кар'єри змінюються з віком, а також як змінюється людина, його досвід, кваліфікація тощо

Серед елементів структури професійної кар'єри важливо виділити наступні: професійно-кваліфікаційне просування, яке здійснюється у вигляді підвищення рівня кваліфікації в рамках однієї і тієї ж професії (внутрішньо-професійне просування) або у вигляді переходу до більш складних професій (просування на основі міжпрофесійні переходів); перехід працівника в категорію фахівців. При цьому професійно-кваліфікаційне просування є не тільки інструментом поєднання громадських і особистих інтересів в сфері праці, але і одним з важливих напрямків соціально-економічного розвитку, чинником підвищення ефективності діяльності організації.

Сучасні ринкові соціально-економічні умови роблять необхідним розуміння діяльності майбутніх фахівців з міжнародної інформації як професійної кар'єри. Сутністю розвитку професійної горизонтальної кар'єри майбутніх фахівців з міжнародної інформації є усвідомлений професійний ріст, який визначає професійну впевненість і підвищує відповідальність фахівця за результати власної діяльності, що робить його конкурентоспроможним.

Вивчення професійної діяльності фахівців з міжнародної інформації дозволило виділити наступні етапи становлення професійної кар'єри майбутніх фахівців.

1. *Етап адаптації та входження в професію.* З опитаних нами респондентів 71% вважають, що цей етап у них в основному спостерігався до п'яти років професійної діяльності. Для цієї групи характерний інтерес до осмислення і застосування знань, отриманих у вузі, відповідно до конкретних умов.

2. *Етап становлення професійної майстерності, формування індивідуального професійного стилю.* На думку 57% опитаних, до нього можна віднести період від 5 до 15 років. У змістовному аспекті даного етапу, фахівців більше цікавлять питання сучасних проблем науки, взаємозв'язок наукових і методичних знань, використання наукових знань для оволодіння різними методичними підходами професійної діяльності.

3. *Етап професійної зрілості,* формування як особистості як професіонала з прагненням осмислити свій досвід діяльності, співвіднести його з кращими практиками.

Висновок з цього дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Аналіз закономірностей професійної діяльності майбутніх фахівців з міжнародної інформації, наявність етапів становлення професійної кар'єри дозволяють зробити висновок про

доцільність побудови поетапної цілісної системи становлення професійної кар'єри майбутніх фахівців з міжнародної інформації у процесі магістерської підготовки.

Узагальнюючи все вищесказане, необхідно відзначити, що структура кар'єри постає як особливий набір взаємопов'язаних елементів, представлених суб'єктами, а також їх статусними і діяльними характеристиками, від односпрямованості яких залежить становлення професійної кар'єри фахівців.

Перспективними напрямками вбачаємо дослідження трансформації уявлень особистості про професійну кар'єру на етапі навчання в університеті; пошук педагогічних технологій, що сприяють формуванню готовності студентів до побудови успішної професійної кар'єри.

Джерела та література

1. Абульханова-Славская К. А. Время личности и время жизни / К. А. Альбуханова-Славская, Т. Н. Березина. – СПб. : Алтейя, 2001. – 304 с.
2. Гоффман А. Б. Семь лекций по социологии. М.: Мартис, 1995. 204 с.
3. Вороновська Л. П. Сприяння ситуаціям відповідального вибору студентами траєкторії професійної реалізації / Л. П. Вороновська // Вісн. Черкас, ун-ту. Серія Педагогічні науки : зб. наук. праць / редкол. : О. В. Черевко (голов. ред.) та ін. – Черкаси : ЧНУ імені Богдана Хмельницького, 2016. – №1. – С. 11–15.
4. Григорьева Е.И. Особенности творческой самореализации студенческой молодежи в условиях досуга // Культура и образование. 2013. № 2-4 (11). С. 111-114.
5. Кобильник Л. М. Ціннісне самовизначення особистості в сучасному освітньому просторі / Л. М. Кобильник, Т. А. Каткова // Проблеми сучасної психології. – 2014. – Вип. 24. – С. 361-373.
6. Маркова А.К. Психология профессионализма. – М., 2010. – 304 с
7. Назарова Л.В. Карьерные стратегии российского студенчества в условиях рискогенности // Историческая и социально-образовательная мысль. 2011. № 3. С. 83-86.
8. Омельченко Е.Л. Стилевые стратегии занятости и их особенности // Социологические исследования. 2002. № 11. С. 36-47.
9. Швальбе Б, Швальбе Х. Особистість, кар'єра, успіх / Пер. з нім. - М.: АТ Вид. Група «Прогрес», «Прогрес-Інтер», 1993. - 240с.
10. Хміль Ф.І. Основи менеджменту: Підручник. –К.: «Академвидав», 2003, -608с.

References

1. Abulkhanova-Slavskaya K. A. The time of personality and the time of life / K. A. Albukhanova-Slavskaya, T. N. Berezina. - SPb. : Alteia, 2001. - 304 p.
2. Goffman A. B. Seven lectures on sociology. M. : Martis, 1995. 204 p.
3. Voronovska L. P. Assistance to situations of responsible choice of students by the trajectory of professional implementation / L. P. Voronovska // Vysn. Cherkasy, un-ty Series Pedagogical Sciences: Sb. sciences works / redkol. : O. V. Cherevko (heads of editors) and others. - Cherkasy: ChNU named after Bogdan Khmelniysky, 2016. - №1. - P. 11-15.
4. Grigoryeva E. I. Features of creative self-realization of student's youth in the conditions of leisure // Culture and education. 2013. No. 2-4 (11). P. 111-114.
5. Kobylnik L. M. Valuable self-determination of personality in the modern educational space / L. M. Kobylnik, T. A. Katkova // Problems of modern psychology. - 2014. - Vip. 24. - P. 361-373.
6. Markova A. K. Psychology of professionalism. M., 2010
7. Nazarova L. V. Career Strategies of Russian Students in Conditions of Risk Risk // Historical and Socio-Educational Thought. 2011. № 3. P. 83-86.
8. Omelchenko E. L. Style employment strategies and their features // Sociological research. 2002. № 11. P. 36-47.
9. Schwalbe B, Schwalbe H. Personality, career, success / Translated from Germany - M. : AT Kind. Progress Group, Progress-Inter, 1993. - 240s.
10. Khmil F. I. Fundamentals of Management: Book . -K. : "Academical", 2003, -608p.

Людмила Богуш. ТЕОРЕТИЧЕСКОЕ ОБОСНОВАНИЕ ЗАКОНОМЕРНОСТЕЙ СТАНОВЛЕНИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ КАРЬЕРЫ БУДУЩИХ СПЕЦИАЛИСТОВ ПО МЕЖДУНАРОДНОЙ ИНФОРМАЦИИ. В статье освещены теоретические аспекты закономерностей становления профессиональной карьеры будущих специалистов с международной информацией. Показаны основные подходы относительно толкования феномена профессиональной карьеры. Раскрыты современные подходы к моделированию процесса карьерного самоопределения будущих специалистов, включающее следующие элементы: личную креативность, со-креативность, креативность в рамках группы. Выделенные компоненты в структуре карьерного самоопределения (мотивационный, стратегический, когнитивный, эмоциональный, деятельностный). Изучение профессиональной деятельности специалистов с международной информацией позволило выделить этапы становления профессиональной карьеры будущих специалистов.

Ключевые слова: карьера, карьерные стратегии, карьерный самоопределение, магистр международной информации, структура профессиональной карьеры.

Ludmila Bogush. THEORETICAL SUBSTANTIATION OF THE REGULARITIES OF FORMATION THE DEVELOPMENT PROFESSIONAL CAREER OF THE FUTURE SPECIALISTS OF INTERNATIONAL INFORMATION. The article coverage theoretical and methodological aspects of the regularities of the formation of professional careers of future specialists of international information. Showed the basic point of view to the interpretation of the phenomenon of professional career.

It is based on different approaches to the definition of the notions of «career», «professional career», «professional growth of a teacher» and the results of the practical research into the attitude of students to the problem under study.

Disclosed the modern point of view to modeling the process of career self-determination of future specialists of international information, which includes the following elements: personal creativity, creativity, creativity within the Group.

Selected components in the structure of career self-determination (motivational, strategical, cognitive, emotional, activity). According to the certain characteristics, describes groups of students about the type of career strategies. Study of the professional activity of specialists of international information allowed to select stages of formation of the professional career of future specialists. Characterized as four types are behaviors that are inherent in the different groups of students in the process of career self-determination.

Key words: career, career strategies, career self-determination, master's degree of international information, the structure of the professional career.

Стаття надійшла до редколегії 10.12.2017 р.

УДК (373.2.015.31:34): 373.29

Ганна Задорожна

Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини (Умань)

ПРАВОВЕ ВИХОВАННЯ ОСОБИСТОСТІ ДИТИНИ: ПОНЯТТЯ, СУТНІСТЬ, ОСОБЛИВОСТІ

У статті розглядається й уточнюється сутність понять: «громадянське виховання», «правове виховання», «моральне виховання», які здійснюються як цілісний педагогічний процес організації життя дітей: діяльності, стосунків, спілкування з урахуванням вікових та індивідуальних особливостей у період дошкільного та молодшого шкільного віку. Визначено триєдину мету правового виховання та особливості правового виховання дітей 6-7-років в аспекті наступності та перспективності.

Ключові слова: правове виховання, громадянське виховання, моральне виховання, дошкільний вік, молодший шкільний вік, наступність, перспективність.

Постановка проблеми. Однією із провідних концептуальних ідей ХХІ століття, яка набула широкого розповсюдження і значущості як у світовому співтоваристві в цілому, так і для кожної конкретної країни і особистості зокрема, стала ідея прав людини, а відтак і правового виховання дітей дошкільного та молодшого шкільного віку. Серед основних причин, які обумовлюють його необхідність є такі: розуміння правового виховання як неперервного та систематичного процесу, що обумовлюється психологічним механізмом інтеріоризації – формуванням внутрішніх структур особистості людини через засвоєння системи морально-правових цінностей та привласнення життєвого досвіду; ступенем засвоєння дітьми елементарних правових знань, умінь, навичок у найбільш сприятливий сенситивний період соціалізації – старший дошкільний та молодший шкільний вік.

Аналіз публікацій. Проблема правового виховання дітей присвячено психолого-педагогічні розвідки сучасних науковців, які переважно висвітлюють це питання щодо дітей молодшого шкільного, підліткового, юнацького віку. Значно менше наукових праць, присвячених питанню правового виховання дітей дошкільного віку. Психолого-педагогічні дослідження А. Долгової, К. Іголева, Г. Міньковського, В. Рибальської довели, що в період дошкільного віку у дітей можуть бути сформовані уявлення про власні права, що є основою для формування у 5-6-річних дітей основ правової культури. Ученими В. Антоновим, А. Нікітіним, Я. Соколовим, Т. Шоригіною доведено важливість використання періоду старшого дошкільного віку для правового виховання особистості та формування у дітей